գրամոց։ — Երրորդ խումբը, ուր գրամ եւ երեք պղինձ (Թ. 13—23) առաջակողմն նոյն, յետասակողմն՝ Արշակ ի գահի ազատեալսոր. վերնագիրը՝ βασιλεως μεγαλου Αρσακου θεοπατορος ευεργετου («արքայի մեծի Արշակայ աստուածածնէսոր բարեգործի՝»)։ գրամներուն կշիռը՝ 3.084֊4.15 գր.։ Պղինձներուն առաջակողմն նոյն. յետասակողմն արձանագրութիւնը նոյն, իսկ պատկերը մի կամ փիղ, հատ մ՝ալ Բրիտ. թանգարանի մէջ՝ ձիու գլուխ պարանոցը միասին։ (Տես էջ 32—5։)

Հրահատաց ի այս գրամներն՝ որ Մորդիանէ, Ուրմ եւ Ցրատիանէ ազխարհաց անուններոյն կը կրեն, կը ցուցընեն որ այս արքայս ալ Միհրդատայ գործը լաւագնակելու վրայ էր, զորոնք Բասորիոյ տիրոջ Սկիւթացիներեն ետ առած է։ Այս ազխարհաց մասին տեսնելու է այժմ Մարքարտի վերոյիշեալ գործը՝ "Եռանդնէրոյ՝ — Դարեւորագոյն կենտ էր Պարթեւաց համար այս գիշերին՝ պաշտպանեալ իրենց կալուածքները Սելլեւկեաններէ, որոնք վերջին փորձ մ՝ըրին այս կորսուած հողերը կրկին ձեռք ձգելու։ Պանդոյ տանեան են էր, գորմեն գլուխ ելաւ Սելլեւկեանց լաւագոյն արքայից մին՝ Անտիոքոս Ի. որ կրցած էր ներքին խռովութեանց վերջ տալ։ Ի֊հարկին բանակով (կ՝ըսուի 300·000) արշաւեց 130թն Պարթեւաց դեմ.— իրեն յարեցան փոքր արքայիս այս կողմերը կրկին ձեռք ձգելու։ Պանդոյ տանեան են էր, գորմեն գլուխ ելաւով Սելլեւկեանց լաւագոյն արքայից մին՝ Անտիոքոս Ի. որ կրցած էր ներքին խռովութեանց վերջ տալ։ Ի֊հարկին բանակով (կ՝ըսուի 300·000) արշաւեց 130թն Պարթեւաց դեմ.— իրեն յարեցան փոքր արքայիս ալ լաւերը։ Երեք մեծ ճակատներու մէջ յաղթեց Պարթեւաց, որոց առաջինն տեղի ունեցաւ Լիւկոսի գով (Մեծ Զաբ)։ Բարեբնեն եւ Եկբատան իւր ձեռքն էին։ եւ բոլոր նոր նուաճուած ազգերը Պարթեւներեն ապստամբեցան։ Պարթիոյ այսպես մէկեն իրենց հնագոյն սահմանին մէջ սահմանուած եղան։ Բայց Ամոր Մարատան անցընելով՝ ասիպատած էր զորքը բաժնել ու ցրուել։ Հրահատ ի սարիպատած էր հաշտութիւն խնդրել, բայց Անտիոքայ պայմանները ծանր էին՝ արձակել իւր դեսպանները եղբայրը, բոլոր գրասեր երկիրներն ետ տալ, եւ Հարկ տալ բնիկ Պարթեւաստանի իրեն թագուհւոյն համար։ Բայց արդ Հրահատ ի սիրով կատարեց առաջին պայմանը, դեսպանները արձակուեցան՝ ի Հարկէ Ասորիք Դարձն խառվութիւն հանելու համար։ Անտիոքայ բանակին ալ անկարգութիւնքն կրկին դառնացուցին ժողովուրդն, եւ Մարք Եանուկեան միաբանեցան Պարթեւաց հետ, եւ որոշ օր մ՝այլեւայլ քաղաքները ցրուած զորամասերուն վրայ յարձակեցան։ Անտիոքոս անապարեց օգնութեան ամենեն ուեղի վանդեկով տեղագրեր, բայց ճամբուն դեմն ելաւ Հրահատ ի մեծ բանակով մը (120·000 կ՝ըսուի։) Անտիոքոս իւր զորամասերը խարհրդին հակառակ իրեն համար անյարմար տեղ մը ճակատն ընդունեցաւ. եւ իւր Ամենեանս զորամարին վասիճարութեամբը բոլորովին ջնջուեցաւ. իւր ոյժն, ինքն ալ վիրաւոր թշնամեաց ձեռք չինալու համար՝ գահավիժ եղաւ. ժայռե մը վար։ Այս մեծ պարտութիւնն՝ որ ընդ միւս վերջ տուաւ Ասորւոց կողմանե սպասելիք որեւէ վանդակ մը, ըստ Գուտշմիդի եղած ըլլալու է 129թն Ն. Ք. իբր Փոարտարին։ Հրահատ պատուով թաղեց զՆնտիոքոս եւ մարմինն արձանի գագաղով ալ Ասորիք խուրեց. Նաեւ Անտիոքոսի ընտանիքն որ գերի ինկած էր՝ թագաւորաբար պահեց, դստերներն մին կին առաւ, եւ անդրանիկ որդին Սելլեւկոս արձակեց Ասորիք՝ թագն առնելու։ — Բայց ասկէ ետքն եկաւ ձախորդութիւնը բոլորովին ուրիշ կողմանե։ Հրահատ իւր նեղ ժամանակին Սկիւթացիները վարձած էր Անտիոքոսի դեմ։ Ասոնք ալ հասան, եւ Հրահատ վարձը տալ չուզեց։ Սկիւթացիք այն ժամանակ պրպտացեր ըրին պարթեւաստան, եւ Հրահատայ մղած պատերազմն ասոնց դեմ՝ անյաջող ելք ունեցաւ։ Հինգհարիւր ոզողելով բոլոր Պարթեւաց պետութիւնը՝ հասան մինչեւ Միլեպեւոք, ուր գործելով ամէն կողմ։ Հրահատ ճարահատ առած էր նաեւ Անտիոքոսի երբեմն եռանդայող վիճուորներն, որոնց հետ ալ լաւ չէր վարուած. եւ ասոնք որոշիչ ճակատին մէջ անցան Սկիւթացւոց կողմը։ Պարթեւաց բանակը խորտակեցաւ. եւ Հրահատ ալ ինկաւ. ըստ Գուտշմիդի ամենեն կանուխ 128թ. հաւանօրեն ուեղի ուշ ալ։ Իւր յաջորդներուն գտնարին գործ մ՝ընել մնացած էր, զոր հաղիւ Միհրդատ Բ կրցաւ ցիր չաս կարգի բերել։ (Գուտշմ. 75-8։)

(Ընդոյն Ը.) Արտաքոյ Ա, 128—123 Ն. Ք., 12 կոտոր, վեց գրամ եւ վեց պղինձ։ Դրամոց առաջակողմն՝ Արտաւանայ Ա արքային պատկերն՝ լիմանրուռ, բայց ծայրը սրաձեւ, գլուխն՝ սաղաւարտ զարդերով (կողմնակի՝ եղջիւր եւ երեք կարգ գոհար, կատարն՝ կ՝երեւայ վիթ.) եւ ապարօշ. նոյն՝ օղ, մանեակ եւ լանջապանակ։ Յետակողմն՝ Արշակ Ա ի գահի՝ ազատեալսոր։ Թիւ 12 գրամն (Մորգանանի, շատ ցանցառ) կշռա ոչ մ՝ունի, յետասակողմն հինգ տող արձանագրութիւն, բայց անընթեռնելի։ Դրամոց ընթերցուածն է՝ βασιλεως μεγαλου Αρσακου θεοπατορος νικατορος («արքայի մեծի Արշակայ աստուածածնէսոր Յաղթողի։») կշիռը՝ 3.95 մինչեւ 4.04։ — Պղինձներու առաջակողմը նոյն, եւ նոյն արձանագիրը յետասակողմն. պատկերքն՝ Պեգասոս եւ Յաղթութիւն. իսկ Բրիտ. թանգարան ունի պղինձ մ՝ալ՝ 11 հազարորդամեայ արամագծով, յետասակողմն՝ լաւաս։ Պղինձներու կշիռը 1.66֊ն մինչեւ 5.12։ (Տես էջ 36—7։)

(Շարունակելի։) Հ. Ս. Տ.

ԼԵԶՈՒԱԲԱՆԱԿԱՆ

ՍՏՈՒԳԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՅՈՑԱՅՈՒԹԻՒՆ

(Շարունակութիւն։)

12. Հ.յ. պէր բառը։ Հ.յ. պէր ա՝ հնդեւր. *déiv-ro-s, արմատէն *déiu, որ *diu, *diu, *diu-մեւեր ալ ունի, հմմտ. յն. Ζεύς, հհնդ. dyauš, հնդեւր. *dǐ̆eus՝ երկնային աստուած, եւայլն։ Նոյնպես հնդեւր. բառ մըն է հյ. պէրամայր, *պէրամայր, հնդեւր. նախալեզուի մէջ *déivrā- mātēr՝ աստուածածնային մայրը, երկուքն ալ, պէր եւ պէրամայր, հաւանականաբար Հայոց նախահաւատքի մէջ մեծ դեր խաղացող աստուածային անձեր։

Հ.յ. պիլլն, *պէլլն միայն պէր-ն բառին ժողովրդական ձեւը կրնայ ըլլալ, նոյնպէս պէր բառին սեռականը պէտոն, *պէտոն, *պէտոն։ Այս երեւոյթը, կը կարծեմ եւ, միայն *տերա-այր, *պէրայր բառէն առաջ կրնար գալ, ուր առաջին ը ձայնը կրկին անգամ բառի մէջ ըլլալով, անմանուութեամբ (Dissimilation) իրեն առաջինն ը բաղաձայնը կորսնցուցած է, այսպէս պէտք է որ մէկ ժամանակ մը ունեցած ըլլայինք *պէայր ձեւ մն ալ *տէ-այր, *տիայր-էն, զոր եթէ չունենանք ալ մեր աւանդութեան մէջ, միայն այս *պէայր ձեւէն օգնութեամբ կրնանք յետոյ պիլլն՝, պէտոն եւ պի-եղբէ ձեւերն ալ բացատրել. որոնց *պէ-ը *պէայր-էն առնուած է։

(Շարունակելի։) ՂԱՌՆԱՍ ԲԱՍԴՐՈՒՊԱՆԵԱՆ

---

1 Հ.յ. ՝ի բառի վերաբերմամբ կը յիշեմ հոս, որ ունինդիրս Csáder Ferencz Miklós գասախաս-

digitised by Ararat@